
Meddelandeblad

Mottagare:

Kommunstyrelser, socialtjänstens individ- och familjeomsorg, länsstyrelser, förvaltningsdomstolar, Utrikesdepartementet och Migrationsverket

Januari 2005

Rättigheter inom socialtjänsten för personer med tidsbegränsat uppehållstillstånd samt kommunernas möjlighet att ansöka om statlig ersättning

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att, med hänvisning till vad som anges i proposition 2003/04:35 Människosmuggling och tidsbegränsat uppehållstillstånd för målsäganden och vittnen m.m., informera kommuner om de rättigheter som enligt socialtjänstlagen (SoL) och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), gäller för de personer som vistas i landet med stöd av en ansökan eller beslut om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 2 kap. 4 a § utlänningslagen samt om kommuners möjlighet att enligt 9 a § förordningen om statlig ersättning för asylsökande m.fl. ansöka om ersättning för uppkomna kostnader.

Utlänningslagen

2 kap. 4 a § utlänningslagen

På ansökan av förundersökningsledaren får ett tidsbegränsat uppehållstillstånd ges en utlänningslag som vistas här, om det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål skall kunna genomföras.

Denna bestämmelse gäller fr.o.m. den 1 oktober 2004. Regeringen¹ anser att det finns skäl att ge utländska brottsoffer och vittnen, s.k. bevispersoner, en laglig möjlighet att tillfälligt stanna kvar i Sverige för att genom vittnesmål och annan bevisning bistå brottsutredande personal att lagföra brott. Tidsbegränsade uppehållstillstånd kan bli aktuella inte bara i utredningar om människohandel för sexuella ändamål, utan också i utredningar om organiserad människosmuggling eller andra brott. När det gäller offer för människohandel anser regeringen att det är av vikt att dessa personer ges tid att tänka över sin situation och vilja att medverka i utredningen. Det krävs en viss tid för att ett brottsoffer skall kunna lämna sin redogörelse i en lugn och trygg miljö utan övervägande hot om avvisning eller våld från gärningsmännen. När ett tidsbegränsat uppehållstillstånd har beviljats jämföras dessa personer med i Sverige bosatta personer vad gäller hälso- och sjukvård och socialt bistånd.

¹ Prop. 2003/04:35 s. 70, 71

Vistelsebegreppet

Enligt 2 kap. 2 § SoL har kommunen det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver med ett särskilt ansvar för barn och unga. Bestämmelsen är en av hörnstenarna i socialtjänstlagen. Den innebär att ett enda samhällsorgan, kommunen, ges ansvaret för att den enskilde får det stöd och den hjälp som han eller hon behöver. Av bestämmelsen följer dels att det är den kommun där den enskilde vistas som är ansvarig kommun, dels att den kommunen är skyldig att tillgodose den enskildes hjälpbehov i avvaktan på att ansvarig huvudman kan ge den behövliga hjälpen.

Kommunens skyldighet att pröva en persons behov av bistånd påverkas inte av vistelse tidens längd. Detta ansvar gäller även om en person vistas helt tillfälligt i en kommun men är bosatt i en annan. Omfattningen av det bistånd som vistelsekommunen kan ha skyldighet att ge kan däremot påverkas av den tid som han eller hon vistas där och under vilka förhållanden. Det kan t.ex. medföra att kommunen betalar för hemresan om inte behovet kan tillgodoses på annat sätt. Regeringen² anser att ett sådant synsätt inte är rimligt när det handlar om utläningar som stannar i Sverige för att närvara vid genomförandet av förundersökning eller huvudförhandling i brottmål. Det är därför viktigt att dessa personer i avvaktan på att de kan få tidsbegränsat uppehållstillstånd vid bedömning av biståndsinsatser enligt socialtjänstlagen jämställs med personer som är bosatta i vistelsekommunen. Personen är både under ansökningstiden och efter det att tillstånd beviljats beroende av kommunens insatser för både levnadsomkostnader och stödsatser. Till detta kommer ett behov av ett boende som kan kännas tryggt under utredningstiden.

Personer som omfattas av LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. De som beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 2 kap. 4 a § utlänningslagen omfattas inte av LMA. Genom det tidsbegränsade uppehållstillståndet vistas dessa personer lagligen i landet och är berättigade till bistånd enligt SoL utifrån de förutsättningar lagen ger.

Brottsoffer

I 5 kap. 11 § SoL finns en bestämmelse om socialtjänstens stöd till brottsoffer. Bestämmelsen har sedan den 1 januari 2002 följande lydelse:

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

I propositionen³ anför regeringen att situationen för de utläningar det kan vara fråga om att bevilja tidsbegränsat uppehållstillstånd kan jämföras med kvinnor som utsatts för våld i hemmet genom att utläningen kan ha lika svårt att återvända till sin normala miljö. De kan även leva med en liknande hotbild. Det är viktigt att socialtjänsten samarbetar med polisen om det skydd som personerna kan behöva.

I socialtjänstens ansvar ligger också att själv ta initiativet till kontakter med en kvinna eller ett barn om nämnden får kännedom om att en människohandelssituation föreligger. Detta kan bli känt för socialnämnden t.ex. efter ett polisingripande.

² Prop. 2003/04:35 s. 75

³ Prop. 2003/04:35 s. 75

Socialtjänsten i den kommun där den enskilde befinner sig när ett hjälpbehov uppkommer är *behörig* att vidta nödvändiga åtgärder så länge som hjälpbehovet kvarstår – oavsett om den hjälpbehövande finns kvar i kommunen eller inte. Behörigheten upphör först när ärendet flyttas över till socialtjänsten i en annan kommun i den ordning som föreskrivs i 16 kap. 1 § SoL. Det utesluter emellertid inte att socialtjänsten i en annan kommun kan vara *skyldig* att bevilja den enskilde vård och hjälp om denne vistas i kommunen.⁴

Barn och unga

I 5 kap. 1-3 §§ SoL finns särskilda bestämmelser om socialnämndens ansvar för barn och unga.

Socialnämnden ska verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden. Nämnden ska i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom och med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling. Nämnden har skyldighet att aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel. Nämnden ska vidare i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

Regeringen har poängterat att de komplexa problem och förhållanden som ska hanteras av verksamheter som möter barn som far illa kräver tillgång till olika slags kompetens och resurser.⁵ Den 1 juli 2003 infördes därför en ny bestämmelse (5 kap. 1 a § SoL) om att socialnämnden i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Motsvarande bestämmelse, men utan förstahandsansvar, infördes samtidigt i 2 f § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), 2 kap. 1 a § lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område, och i 1 kap. 2 a § första stycket skollagen (1985:1100).

Polisen har sedan tidigare skyldighet att samverka enligt 3 § polislagen (1984:387).

För att socialnämnden ska få information om sådana förhållanden som kan innebära att nämnden behöver ingripa till ett barns skydd har olika myndigheter och där anställda samt vissa yrkesutövare inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL skyldighet att genast till socialnämnden anmäla sådana förhållanden.

Anmälningsskyldigheten kompletteras i fjärde stycket med en uppgiftsskyldighet för de myndigheter, anställda och yrkesutövare som anges i andra stycket.

Socialtjänstens ansvar för underåriga som utsatts för människohandel

Enligt SoL har kommunerna ett övergripande ansvar för att barn och unga ska kunna växa upp under goda förhållanden samt ett särskilt ansvar för barn som av olika skäl kan behöva insatser från socialnämndens sida. Ansvaret är detsamma för *alla* barn som vistas i kommunen oavsett om de har uppehållstillstånd eller inte.

⁴ RÅ 1989 ref 50.

⁵ Prop. 2002/03:53 s. 59

När socialnämnden får kännedom om ett barn som blivit utsatt för människohandel för sexuella ändamål ska nämnden (efter förhandsprövningen) utan dröjsmål inleda en utredning för att bedöma behovet av insatser (11 kap.1–2 §§ SoL). Socialtjänstens ansvar för barn kommer även till uttryck i 1 kap. 2 § SoL. Där framgår att när åtgärder rör barn ska det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år. Bestämmelsen svarar mot innehållet i artikel 3 i Konventionen om barnets rättigheter, barnkonventionen. För dem som är under 18 år kan en första åtgärd vara att göra en framställan till domstolen om att barnet saknar vårdnadshavare här i landet. Detta ska göras oavsett på vilken grund barnet befinner sig här i landet. Den svenska lagstiftningen reglerar hur samhället ska ingripa när en underårig saknar eller behöver nya vårdnadshavare och då utses sådana. Skillnaden för de underåriga som blivit utsatta för människohandel för sexuella ändamål är att de troligen har vårdnadshavare någon annanstans, vilka inte kan bevaka och ta hand om den ungas intressen och behov här och nu. Eftersom de troligen har vårdnadshavare någonstans kan nya vårdnadshavare eller förmyndare inte utses, utan i stället någon som tills vidare bevakar deras rättigheter, såväl socialt, juridiskt och ekonomiskt, samt någon som är ansvarig för deras vård och omsorg. För dessa barn ska socialnämnden i stället anmäla till överförmyndaren att god man bör förordnas för barnet. Enligt förarbetena övertar den gode mannen alla förmyndarens uppgifter beträffande den underåriges förmögenhet och person.⁶ Den gode mannen är dock inte i vårdnadshavarens ställe och ska med andra ord inte utöva den faktiska vården av barnet. Socialnämnden ska i sin utredning kring barnet också respektera barnets rätt till återförening med sina föräldrar i enlighet med barnkonventionens artikel 9, punkt 3. Detta kan givetvis utmynna i ett beslut om att bevilja bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL till en hemresa för barnet.

Placering för vård utanför det egna hemmet

Regeringen betonar att brottsoffer som är barn kan behöva särskilda insatser på grund av att de inte kan ta hand om sig själva. Förutom ansvaret för brottsoffer i allmänhet har kommunen ett särskilt ansvar enligt socialtjänstlagen att sörja för de barn som vistas i kommunen. Socialnämnden skall enligt 5 kap. 1 § SoL bland annat verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden. Det kan t.ex. bli aktuellt att utländska målsäganden och vittnen under 18 år bör tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende.

Barnet har självfallet ett omedelbart behov av lämpligt boende, omvårdnad och trygghet. Socialnämnden är skyldig att se till att barnet får ett lämpligt boende och omvårdnad. Om den gode mannen, och om barnet fyllt 15 år även barnet, lämnar samtycke till detta placeras barnet med stöd av 4 kap. 1 § SoL. Det är endast om gode mannen och, om barnet fyllt 15 år, barnet motsätter sig en frivillig placering som det blir aktuellt att tillgripa LVU.

Har barnet fyllt 15 år kan placering i sådana situationer göras med stöd av 4 kap. 1 § SoL om barnet lämnat samtycke.

Om den unge, när han fyllt 15 år, motsätter sig den vård som socialnämnden anser att barnet behöver är LVU tillämplig. Vid beslut om vård med stöd av LVU har vårdnadshavarna kvar sin juridiska vårdnad om barnen. Vårdnadshavarnas bestämmanderätt över barnen begränsas dock i den omfattning som behövs för att LVU-vård ska kunna ges.

⁶ Prop. 1987/88:124 s. 162

Vård med stöd av LVU kan förekomma i två huvudfall, de s k miljöfallen (2 § LVU) och beteendefallen (3 § LVU).

Omedelbart omhändertagande

Socialnämnden kan med stöd av 6 § LVU omedelbart omhänderta barn och unga.

Ersättning för uppkomna kostnader

9 a § förordning om statlig ersättning för asylsökande m.fl.

En kommun har rätt till ersättning för kostnader för det bistånd som har lämnats enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) och den vård som har lämnats enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall till en person som vistas här med stöd av en ansökan eller beslut om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 2 kap. 4 a § utlänningslagen.

Denna bestämmelse gäller fr.o.m. den 1 oktober 2004 och reglerar kommunernas rätt till statlig ersättning för de faktiska kostnader kommunerna haft. En ansökan om ersättning enligt 9 a § skall enligt 12 § ha kommit in till Migrationsverket senast inom ett år från utgången av den period ansökan avser. Kommuner är enligt samma bestämmelse skyldiga att lämna Migrationsverket de uppgifter som krävs för bedömningen av deras rätt till ersättning enligt denna förordning.

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är *ett Meddelandeblad*. Det innebär att den innehåller information om lagar och förordningar, avgifter, beslut vid andra myndigheter, rättsfall och JO-uttalanden som riktas till huvudmän, vårdgivare och profession.

Denna information (art nr 2005-1-1) kan laddas ner och beställas från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publicerat. Den kan även beställas från Socialstyrelsens kundtjänst, 120 88 Stockholm, fax 08-779 96 67.
